

ARVOSTELUT

Tietokirjojen tietokirja

Osmo Pekonen

Kuortti, Joel & Pietiäinen, Jukka-Pekka 2014. Abckiriasta Mustaankorkideaan: 100 merkittävää suomalaista tietokirjaa. Helsinki: Paasilinna. 192 s.

Turun yliopiston englantilaisen filologian professori Joel Kuortti ja Suomen tietokirjailijayhdistyksen toiminnanjohtaja, Helsingin yliopiston historian dosentti Jukka-Pekka Pietiäinen ovat yhdistäneet voimansa ja kirjoittaneet ”tietokirjojen tietokirjan”. Kumpikin esittelee 50 valitsemaansa merkittävää suomalaista tietokirjaa kautta aikojen. Kustakin valitusta teoksesta annetaan noin kahden sivun luonnehdinta, johon sisältyy myös kansikuva, bibliografisia tietoja ja tekstinäyte.

Missään ei väitetä, että juuri nämä sata kirjaa olisivat superlatiivissa kaikkein merkittävimmät tai että nyt olisi laadittu suomalaisen tietokirjallisuuden lopullinen kaanon. Pikemminkin tekijät ovat halunneet esitellä tietokirjallisuuden eri lajityyppejä laidasta laitaan: Mikael Agricolan aapisesta Elina Grundströmin ajankohtaiseen pamflettiin *Musta orkidea*, joka kertoo globalisoituneiden kukkamarkkinoiden epäkohdista.

Kaanon tämä teos ei ole, mutta sellaisena sitä kumminkin monet lukevat – aivan niin kuin tähän verrattavaa teosta *Suomalaisia tieteen huipulla: 100 tieteen ja teknologian saavutusta*, jota olen arvioinut toisaalla (Tiedepolitiikka 2/2014) ja josta on arvio myös tässä lehdessä. Suomalaisen tieteen ja tietokirjallisuuden alkuaikoina tiedemiehiä ja tietokirjailijoita oli lukumääräisesti niin vähän, että samat tekijänimet pakostakin toistuvat molemmissa opuksissa. Samoja nimiä on jopa neljäsosa.

Molemmissa kokoomateoksissa esitellään Anders Chydenius, Matthias Calonius, Pehr Kalm, Henrik Gabriel Porthan, J. V. Snellman, Georg August Wallin, Elias Lönnrot, A. E. Nordenskiöld, E. N. Setälä, Edvard Westermarck, K. J. Ståhlberg, Eino Kaila, Eino Jutikkala, A. I. Virtanen, Ragnar Granit, Lars Ahlfors, Erik Allardt, Jaakko Hintikka, Pekka Kuusi, Tuomo Polvinen, Elina Haavio-Mannila, Georg Henrik von Wright, Björn Kurtén, Heikki Räisänen ja Ilkka Hanski. Joissakin tapauksissa herää kysymys, onko esitelty teos tosiaan tietokirja vai pikemminkin tiedekirja, mikäli nämä genret halutaan erottaa toisistaan.

Tavallaan mielenkiintoisemmaksi teos muuttuu, kun tullaan lähemmäksi nykyaikaa ja merkittävistä tietokirjoista on enemmän valinnan varaa. Mukana on Suomen ensimmäinen tietosanakirja (se vanha iso musta), *Pikku jättiläinen*, Elon laskuoppi, *Mitä Missä Milloin, Suuri toivelaulukirja*, suosittuja lääkäri- ja keittokirjoja, ”viimeisenä dinosauruksena” esitelty *Suomen kansallisbiografia* sekä Milonoffin ja Rantalalan *Mad world*, jota vastaavan TV-sarjan kansainvälinen menestys on ollut valtava. Ei ollenkaan hassumpia valintoja!

Eri kieliäkin on ajateltu. Mukana on latinan-, suomen-, ruotsin- ja englanninkielisiä teoksia. Suomenruotsalaisista klassikoista Yrjö Hirn tuntuisi kumminkin unohtuneen. Teosten kansainvälinen merkitys on ollut yksi kriteeri. Muutamat teokset on kirjoitettu suoraan

osaksi maailmankulttuuria, esimerkkeinä Westermarckin, Granitin, Ahlforsin, Hintikan, Kurténin tai Hanskin englanninkieliset tiedekirjat. Kansainvälisiksi klassikoiksi ovat kohonneet eräät alkuaikojen matkakirjat: Pehr Kalmin kuvaus matkasta Pohjois-Amerikkaan, A. E. Nordenskiöldin kertomus purjehduksesta läpi Koillisväylän tai Mannerheimin Aasian-ratsastuksen päiväkirja. Näitä kannattaisi yhä vain markkinoida käännöksinä uusillekin kielialueille, esimerkiksi Ranskaan. Myös Georg August Wallinin Arabian-matkakertomukset ansaitsisivat enemmän kansainvälistä huomiota.

Yleisesti ottaen suomalainen tietokirja yltää ani harvoin kansainväliseksi käännösmentestykseksi. Sellainen oli kuitenkin aikanaan Kaari Utrion *Eevan tyttäret*, joka käännettiin seitsemälle kielelle. Martti Häikiön kirjoittaman Nokian yrityshistorian yksiosainen laitos käännettiin viidelle kielelle, muun muassa indonesiaksi. John Nurmisen säätiö kuuluu niihin harvalukuisiin suomalauskustantajiin, jotka tekevät suurteoksia suoraan vierailakin kielillä; esimerkkinä esitellään kuudella kielellä kustannettu *Ultima Thule: Pohjoiset löytöretket*. Myös Christer Pursiaisen tuore Trotski-elämäkerta esitellään ”kansainvälisen tason elämäkertana” – mutta Trotski-kirjallisuutta taitaa olla maailmalla riittävästi saatavissa muutenkin...?

Lopuksi on vielä mainittava yksi omituinen valinta. Suomi on antiikin tutkimuksen pieni suuri maa. On varsin kunnioitettavaa, että suomeksi voi lukea sekä Platonin että Aristoteleen kootut teokset. Tätä maineikasta tutkimusalaa edustamaan Joel Kuortti on valinnut Arto Kivimäen latinankielisten lausepartten kokoelman *Summa summarum*. Eihän sentenssikokoelmassa mitään vikaa ole, mutta vasta sitä esittelevän artikkelin lopussa filologi Kuortille muistuvat mieleen alan todelliset suurmiehet kuten Veikko Väänänen (1905–1997), jonka klassikosta *Introduction au latin vulgaire* (1963) edelleen otetaan uusia painoksia. Ken tutkii tarpeeksi ihmeellisiä asioita, putoaa kotimaassaan älykkölistoilta.

Kerran istuin iltaa Pariisissa ylhäisessä akateemikkoseurueessa. Huomasin miten vierustoverini tuskaili yrittäessään keksiä jotain ystävällistä sanottavaa minulle. Hän ei ilmeisesti osannut yhdistää Suomea juuri mihinkään, kunnes lopulta välähti. Hopeahiuksinen akateemikko kääntyi puoleeni ja sanoi: Eh bien, tähän tulette sieltä Veikko Väänänen kotimaasta...! Tähän saatoin kuitata, että olen syntynyt jopa samassa kaupungissa kuin Väänänen, nimittäin Mikkelissä. Silloin omatkin osakkeeni hetkellisesti kohosivat.

Osmo Pekonen on Oulun yliopiston tieteenhistorian dosentti.